

biblijske hermeneutike. Tako doc. dr. sc. Dario Tokić iz Zagreba iznosi »Aktualnosti novozavjetne egzezeze i teologije«. Kao poveznicu Sarajeva i Zagreba, prof. dr. sc. Mario Cifrak s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu obradio je složenost umijeća prevođenja: »Ivan Evanđelist Šarić i 'Zagrebačka' Biblija: tekstualno-kritički problemi prijevoda«.

Predstavljanje ne bi bilo potpuno bez spomena bio-bibliografije mr. sc. Bože Odošašića. Životopis prvo spominje izobrazbu, zatim znanstveno-nastavnu djelatnost. Uz to što je uredio više knjiga, slavjenik je preveo poveći broj knjiga, a posebno stručnih teoloških priloga. Profesor Božo Odošašić napisao je preko dvadeset znanstvenih radova i još više stručnih članaka. A u dijelu kraćih napisa i izvješća nalazi se preko dvjesto jedinica s raznolikom tematikom. Svakako valja

spomenuti tridesetak zapaženih recenzija i dvadesetak nekrologa. Odošašić je obradio četrdesetak naslova za *Opći religijski leksikon* a spominju se i ostali radovi kao i neobjavljeni materijali. Prilog ne spominje da je mr. sc. Odošašić sudjelovao na biblijskim domaćim i međunarodnim susretima i simpozijima, među kojima se ističe Biblijski kolokvij u Beču.

Ovim zbornikom, Odošašićevi prijatelji i kolege, uglavnom bibličari iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, obogatili su hrvatsko jezično područje s još jednim velikim djelom povrh svega nizom brojnih novih i originalnih članaka i studija. Prigodničarski i kolegijalni povod urodio je plodom koji prelazi konvencionalne i zahvalne geste prijateljstva i kolegijalnosti, nudeći suvremeno i prvoklasno biblijsko i teološko djelo.

Nikola Hohnjec

Edward MORGAN, *The Incarnation of the Word: The Theology of Language of Augustine of Hippo*, T&T Clark International, London, 2011., 191 str.

Knjiga profesora Centra za ranokršćanske studije s Australanskog katoličkog sveučilišta u Brisbaneu Edwarda Morgana, *The Incarnation of the Word: The Theology of Language of Augustine of Hippo*, nastala je kao rezultat istraživanja provedenih tijekom pripreme doktorata u Cambridgeu 2006. godine. Knjiga je objavljena 2010. godine, a izašla je u mekom uvezu 22. prosinca 2011. godine.

Iako je predmet o kojem se u ovoj knjizi govori teološko-filozofske prirode,

zanimljivo je i s lingvističkog stajališta upustiti se u dublje promišljanje nad izloženom problematikom kako bi se osvijestilo njezinu interdisciplinarnu vrijednost. Zanimljivost se nagovješćuje s filozofskog gledišta na jezik. Ovdje autor sustavno postulira elemente jezika koji su nepromjenjivi u odnosu na one jezične zakonitosti koje su zbog svojih preobrazaja nepostojane. Knjiga na zahtjevan način obrađuje Augustinovo poimanje jezika i to na takav način na koji se dosad

uglavnom nisu izučavala njegova djela, osim teološko-filozofski, gdje je njegov utjecaj neosporiv.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja. Strukturalno svaka cjelina tečno daje pregledan uvid u složenost istraživanja koje sustavno uvodi u tematsku okosnicu središnjeg dijela razrade i završnu jezgru zaključka. Svaki njezin dio podrazumijeva predznanje o djelima sv. Augustina, što se zauzvrat nagrađuje razumljivo formuliranim tezama, koje su naročito poticajne teolozima, filozofima i jezikoslovcima.

Uvodnim razmatranjem na dva-deset i četiri stranice Morgan si postavlja zadatak odgonetnuti enigmatsko-pokretačku snagu deskriptivnog pristupa Augustinove teologije jezika. Intuitivno dolazi do zaključka o nemogućnosti pronicanja u srž lingvističke književne ostavštine od preko pet milijuna riječi. Samim se time odmah na početku odbacuju mogući prigovori o zastarjelosti i neaktualnosti Augustinova pitanja o biti jezika postavljenog prije gotovo dvije tisuće godina.

U uvodnom dijelu koji govori o jeziku i čovjeku autor ukazuje, prema sv. Augustinu, na *glas* i *čin govora* kao temeljne značajke ljudske komunikacije s Bogom. Slijede ljudski međuodnosi temeljeni upravo na sposobnosti jezika kojim se Bog, koji ne treba riječi, obraća ljudima.

U metodološkom prikazu sažimlju se temeljni ciljevi istraživanja gdje je odnos s Bogom posredovan u prvom redu posredstvom jezika kao društvene pojave koja čovjeka određuje pred

Bogom. Budući da jezik funkcionira kao društvena pojava, društven je i kontekst u kojem se ta komunikacija odvija. To, po Augustinu, implicira razumijevanje teološke antropologije jedinstveno pomoću teološkog pristupa jeziku koji je različit u onom smislu u kojem se izdvaja od obične simbolike sintagmi, gesta i govora.

Izbor tekstova argumentira se trostrukom redosljednom progresijom. Djela *O Trojstvu*, *O kršćanskom poučavanju* i *Ispovijesti* daju najbolji uvid u Augustinovu teologiju jezika. Svaki od tih tekstova pokazuje silno razumijevanje i zabrinutost za ljudski identitet. Analogijom između govora i utjelovljenja opri-mjeruju se *govor* i *Riječ*. Izbor tekstova također potvrđuje namjernu odsutnost djela koja bi mogla navesti na Augustinova jezična promišljanja, poput *O dijalektici* i *Učitelj*, gdje se ipak direktno ne kontekstualizira pitanje ljudskog identiteta, već se govori samo o Bogu koji jezik oplemenjuje i čini ga razumljivim ljudima. U tim ranim Augustinovim djelima više se govori o samom jeziku nego o ljudima kao stvorenjima kojima se Bog pomoću jezika obraća transfiguracijom ljudskog identiteta.

Iz čitanja terminološkog prikaza vidljivo je da se jezik određuje prije kao fenomen komunikacije negoli kao fenomen alternativne apstraktnosti. Lingvistička epistemologija definirana je kao esencijalni medij susretanja Boga gdje se Bog ne obraća nekim nerazumljivim jezikom s visina, već jezikom razumljivim ljudima. Pojam *društvenosti* očituje se u

Augustinovu promišljanju o pojmu *društva* i to u raspravi *O državi Božjoj*, iako sam pojam *društvenosti* nije uporabio.

U problematici jezika autor razlikuje *govor* i *jezik* kao osnovne instrumente pokore, podložne posljedicama uslijed grijeha. Trijada odnosa između jezika, mišljenja i Boga u knjizi zauzima mjesto od središnje važnosti. Vrhunac govora, prema Augustinu, za čovjeka jest molitva – govor s Bogom, bilo jedne osobe ili jedne zajednice, a Božji govor čovjeku je Riječ – Krist.

Augustinovo djelo izvršilo je značajan utjecaj na liturgiju, ekleziologiju i propovijedanje. Na sličan način progovara se o sv. Augustinu, koji čuje Božji glas razgovijetno, u suprotnosti s nezadovoljavajućim govorom nekršćanske zajednice manijehajaca ili »blebetavaca«, i naspram biskupske poniznosti »trezvene i elokventne kršćanske retorike«.

Na kraju uvodnog dijela argumentiraju se promišljanja u kojima se preporučuje knjiga kao pomoć pri daljnjem čitanju sv. Augustina.

Nakon detaljnog uvoda u prvom se poglavlju raspravlja o ulozi jezika u Augustinovu djelu *O Trojstvu* te o procesu njegove transformacije u odnosu na ljudski um. Ističe se razumijevanje paradigmi jezika, mišljenja i Boga te analogija između utjelovljenja Riječi, ljudskoga i božanskoga govora. Dok nas naša upotreba uma i jezika vodi k Bogu, propovijed i pisana riječ tvore most za promjenu života u jeziku naspram »nepromjenjivoga« Boga.

Središnja tri poglavlja naglašavaju ulogu Boga, govora, etike i njihovih značenja u javnom govoru. U djelu *O kršćanskom poučavanju* ispunjenost života objašnjava se fenomenom jezika i njegove pojave u društvu. To se dalje razvija u Augustinovu filozofiju biblijske hermeneutike koja započinje mislima o karakteru socijalne etike, o razlici između znakova i stvari, *cupiditas* naspram *caritas*, *uti* naspram *frui*, o djelovanju javnog govora te artikulaciji društva.

Slijedi četvrto poglavlje o transformativnom karakteru govorne riječi, dijaloškom odnosu govora i kršćanske zajednice, formi i sadržaju te dijalektici teksta i govora. Sintagmom »jezik spram Boga« zaokružuje se cjelina o dvovrsnosti govora i njegova moralnog sadržaja kao transformativnog sazrijevanja prema Bogu.

Peto poglavlje tumači pojmove društvenosti, govora i kršćanskog identiteta u *Ispovijestima*. Naracija i tekst ovdje pokazuju posebnost Augustinova obraćenja putem društvenog i lingvističkog djelovanja.

Puni se krug ostvaruje u šestom poglavlju povratkom na dio *O Trojstvu*. Razmatra se uloga značenja u govoru. Autor ističe Augustinov uspjeh tvrdnjom kako nas *jezik* i *govor* preobražavaju s ciljem obnove pred Bogom. Razumijevanje se provodi u granicama ljudskih sposobnosti i to posredstvom jezika koji nas transformira u ono za što smo stvoreni da budemo.

Gerard Watson zaključuje da je teologija jezika definirana odnosom između fizičkog govora i Božjega utjelovljenja. Upravo je to određuje prema predjezičnoj ljudskoj svjesnosti za razumijevanje misli u procesu materijaliziranja u oblike, geste i slova kao fizičke produžetke unutarnjih procesa koji imaju moć preobrazbe.

Djelo se zaključuje iscrpnom bibliografijom koja svjedoči o značenju te vrste istraživanja i pristupa tematici filozofije jezika.

Ono što je znanstveni izučavatelj sv. Augustina Gerard Watson primijetio, izuzetno je važno osvijestiti – čemu svoj doprinos daju i vrsni lingvisti Eugenio Coseriu, Heymann Steinthal i Laurenz Lersch u povijesnim prikazima filozofije jezika – a to je istinitost tvrdnje da se sv. Augustin rijetko spominje kao teoretičar jezika, što je neobično tim više zbog toga što se on, kao školovani učitelj retorike, čitav svoj život minuciozno bavio upravo riječima i jezikom. Preobrazbom u kršćanskog poučavatelja, još više je promatrao riječi kao najistaknutije milosti skrivenih znakova realnosti. Naime, sv. Augustin svojim promišljanjima ispituje značajke jezika s namjerom produblivanja znanja u filozofiji jezika u svrhu susreta s Bogom.

Ovom knjigom, kao i drugim svojim radovima poput *Speech as salvation, speech as communication: conflicts in the theology of language of Augustine of Hippo*, Gerard Watson kroz novi kut gledanja baca svjetlo na rad sv. Augustina i dovodi u prvi plan dosad zanemaren aspekt njegove filozofije jezika preko antropološke teologije. Samo je Ludwig Wittgenstein to područje donekle dotaknuo u svojim *Filozofskim istraživanjima*, gdje izvlačenjem iz konteksta izravno napada iskaz sv. Augustina u *Ispovijestima* da »individualne riječi u jeziku daju naziv pojmovima, dok su rečenice njihove kombinacije«. Ono što ustvari napada jest *fides quaerens intellectum*, vjera u potrazi za razumijevanjem. Edward Morgan ovom knjigom prikazuje drukčiji pristup istoj tematici kad ulogu pojedinca konstantno preispituje a znanstvena otkrića novih nazora u pogledu jezične zbilje produbljuje.

S pravom bi trebalo posvetiti posebnu pažnju ovoj knjizi u jezikoslovnome pogledu kao i u teološko-filozofskome jer ona snagom svog izraza cjelovito prikazuje interdisciplinarnu prirodu odnosa jezičnih zbivanja.

Aleksandra Srša Benko

Claudio ROSSINI – Patrizio SCIADINI (ur.), *Enciclopedia della preghiera*, Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2007., 1332 str.

Enciklopedija molitve prvotno je zamišljena kao rječnik. No, uvidjelo se da bi pojedini članci rječnika bili nedostadni da oprav-

daju kompleksnost i dubinu obrađenih tema, a da pritom ne opetuju ono što je već rečeno u drugim rječnicima teologije